

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET NUMMER 2014 | 4

På rätt väg

När jag växte upp i Kiruna på 1960- och 70-talet hade jag ett flertal skolkamrater vars modersmål var samiska, finska eller meänkieli. Det var dock ingenting vi tänkte på eftersom alla självklart talade svenska. Majoritetsspråket dominerade det offentliga rummet och väldigt få ifrågasatte det.

I år fyller den svenska språklagen fem år och 2015 blir lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk lika gammal. Båda dessa lagar har fått stor betydelse för språkutvecklingen i landet. Medvetenheten om språkens betydelse och språkliga rättigheter har vuxit markant.

Språk är grunden för kommunikation men det är så mycket mer. Språk är också identitet, kultur och stolthet. Att språk är något som väcker engagemang och intresse är något vi på institutet dagligen får bevis för. Det gör att vårt uppdrag – att följa den språkpolitiska utvecklingen i landet och tillämpningen av språklagen – känns viktigt. Våra analyser och förslag ska bidra till att stärka allas rätt till språk.

När jag numera besöker min gamla hemstad är namnen på orter och vägar skyltade på flera språk. Sametinget har sitt huvudsäte i staden, samhällsinformation finns tillgänglig på både majoritets- och minoritetsspråk och kultur- och medieutbudet är flerspråkigt.

Mycket återstår att göra men vi är en bra bit på väg.

*Ingrid Johansson Lind,
generaldirektör,
Institutet för språk och folkminnen*

Termer och klarspråk hör ihop

Hösten 2014 har bjudit på flera språkpolitiska nyheter. I budgetförslaget kom beskedet att nästan hela stödet till Terminologisentrum TNC tas bort.

För myndigheterna förändras dock inte de språkpolitiska förutsättningarna. Språklagen finns kvar, och lagen säger att alla myndigheter ska använda, utveckla och tillgängliggöra termer på svenska inom sina fackområden. I propositionen till språklagen skriver regeringen att terminologiskt arbete, dvs. arbetet med att fortlöpande ta fram termer för innovationer, nya företeelser och begrepp, är en förutsättning för att svenskan ska förbli ett komplett språk.

Ytterst ska god terminologi, liksom klarspråk, öka allas delaktighet i samhällslivet. Så många som möjligt ska få tillgång till information och kunskap och språket ska inte vara ett hinder för att t.ex. förstå beslut och att engagera

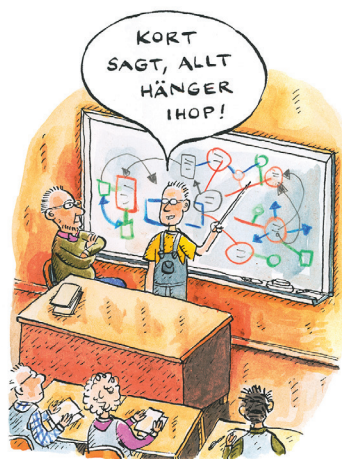

Bild: Robert Nyberg

sig i samhällsfrågor.

Klarspråk och terminologi kan ses som två delar av det offentliga språket som i sig utgör en grund för det språkpolitiska bygget. Rycker man bort väsentliga delar börjar bygget förr eller senare att svaja.

När man i Regeringskansliet på 1960-talet började arbeta med klarspråk var syftet först och främst att komma

bort från den krångliga kanslisvenskan och det handlade inte så mycket om att skapa enhetliga termer. Med tiden har klarspråk alltmer kommit att ses som ett förhållningssätt med mottagaren i fokus, snarare än som en viss stilart. En text som innehåller fackterminologi men i övrigt är skriven på ett vardat och begripligt sätt kan alltså mycket väl vara klarspråk, förutsatt att texten är anpassad till mottagaren.

Myndigheterna måste enligt språklagen följa både klarspråks- och terminologiparagrafen (se nedan). Att slå vakt om både klarspråk och utvecklingen av svenska facktermer borde vara en självklarhet för alla myndigheter och kommuner. Det är viktigt att det arbete som utförs av TNC kan fortsätta.

Jennie Spetz, utredare, Språkrådet

● ● **Myndigheterna måste följa både klarspråks- och terminologiparagrafen.**

11 § Språket i offentlig verksamhet ska vara vardat, enkelt och begripligt.

12 § Myndigheter har ett särskilt ansvar för att svensk terminologi inom deras olika områden finns tillgänglig, används och utvecklas.

Att svara på remiss

Att svara på en remiss kan ta mycket tid och kraft. Men även för den som ska bearbeta och sammanställa synpunkterna krävs mycket arbete. Hur ska man skriva? Vad är viktigt att tänka på? Här följer några råd och tips.

● **Sammanfatta synpunkterna.** Börja alltid med en kortfattad sammanfattning. Ta upp både negativa och positiva synpunkter, gärna i punktform. En punktuppställning ger

överblick och lyfter fram de viktigaste synpunkterna.

● **Ange avgränsningar.** Ett remissvar kan vara begränsat till en viss del av remissen.

Våra kommentarer och förslag har vi koncentrerat till avsnitt 8. Vi presenterar dessutom avslutningsvis några egna förslag under rubriken *Tilläggsförslag*.

I början av svaret kan man även lämna allmänna, övergripande synpunkter eller påpeka att vissa saker inte tagits upp i remissen men som borde ha uppmärksammats.

Björn Melander, professor i nordiska språk och huvudsekreterare i Mål i mun.

Mål i mun i politik och praktik

Betänkandet *Mål i mun* lades fram 2002. Där föreslog man bl.a. att en språklag skulle stiftas och en språkmyndighet bildas, vilket ju också har förverkligats. Språkrådet började sitt arbete 2006 och språklagen kom 2009.

● **Varför behövdes det en utredning om svenska språket?**

Det fanns flera anledningar: 1) Engelskans allt viktigare ställning. 2) Sveriges utveckling mot ett mångspråkigt och mångkulturellt samhälle. 3) De ökade kraven på god läs- och skrivförmåga. 4) It-revolutionen som skapat nya mönster och nya kanaler för kommunikation mellan medborgare och myndigheter.

● **Vilka var huvudförslagen i Mål i mun?**

De språkpolitiska mål som antogs av riksdagen sammanfattar det hela väl: svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige, svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk, den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig och alla ska ha rätt till språk.

● **Har språklagen haft effekt? Behöver lagstiftningen skärpas?**

Språklagen har inte haft särskilt stor direkt effekt. Jag tror dock inte att en skarp lagstiftning behövs, snarare en ordentlig diskussion om hur lagen ska omsättas i praktiken. Vad innebär det t.ex. för universitet att de har ett särskilt ansvar för terminologi inom deras fackområden? Eller att språket i offentlig verksamhet ska vara enkelt och begripligt i ett land som blir alltmer kulturellt och språkligt heterogent? Och hur ska kommunerna kunna ge alla möjlighet att använda och utveckla sitt modersmål? Det är viktiga frågor att diskutera inför framtiden.

● **Följ gärna remissens disposition.** Ofta är det bra att använda samma disposition som i remissen. Man kan då hänvisa till remissens rubriker.

Avsnitt 7.5.4 Särskilt om du-tilltal

Utredningens uppfattning är att s.k. omtal där sökanden nämns med namn är lämpligare att använda i besluten än ett direkt tilltal med *du*. Därmed går utredningen emot ...

● **Redogör inte i onödan för vad som står i remissen.** Undvik referat av förslagen. Om ni ändå vill återge något som står i remissen, är det viktigt att tydligt skilja på referat och egna synpunkter.

● **Lyft fram synpunkterna.** Inled de avsnitt ni vill kommentera med att tydligt redogöra för era synpunkter. Ange därefter skälen. Det underlättar för den som ska sammanställa remissvaren. Om ni är tveksamma till ett förslag bör ni skriva detta.

● **Skriv en tydlig rubrik.** Glöm inte att i rubriken ange vilken text ni yttrar er över.

Remissvar på betänkandet Läsandets kultur – slutbetänkande av Litteraturutredningen (SOU 2012:65)

● **Skriv klart och begripligt.** Remissvar läses inte bara av dem som skickat ut remissen utan kanske också av journalister, webbredaktörer och andra som ska sprida informationen vidare. Sträva därför efter att skriva kortfattat, rakt på sak och så konkret som möjligt. Undvik abstrakta, vaga uttryck och använd inte fackuttryck i onödan eller förkortningar som kanske inte är allmänt bekanta.

● **Inga synpunkter.** Om ni inte har några synpunkter, bör det anges.

Eva Olovsson, Språkrådet

Läs mer i *Svara på remiss – hur och varför* om remissvar på statliga utredningar. Finns att ladda ner på regeringen.se/publikationer.

Från God dag direktör Berg till Hej Ann!

Våra svenska umgängesvanor har ändrats på många sätt under de senaste 50 åren. Ett område där skillnaderna varit genomgripande är hur vi tilltalar och hälsar på varandra.

● ● Vid mitten av förra seklet var titelbruket utbrett och utanför privatsfären undvek man ofta direkt tilltal. På ett kontor kunde det låta såhär mellan chef och anställd: ”God dag direktör Andersson, direk-

tören har besök av herr Berg”, ”tack fröken Bengtsson, fröken kan visa in herr Berg genast”. Det var omöjligt att använda *du* utan att först ha lagt bort titlarna (vilket var en komplicerad procedur) och inte heller *ni* var gångbart. Till skillnad från tyskans *Sie* eller franskans *vous* saknade svenskan ett neutralt tilltalspronomen för möten med obekanta eller för lite formellare situationer. Orsaken var att *ni* hade använts nedåtriktat, dvs. en person som saknade titel kunde nias, men förväntades att titulera ”uppåt” i hierarkin. Därmed var skadan skedd; *ni* kom av många att uppfattas som nedlåtande. Det ledde i sin tur till diverse undvikarstrategier, som tilltal i tredje person (”Kan damen säga vad klockan är?”) och passiver (”Önskas något mera?”).

När vi blev hej och du med alla

Under 1960-talet blåste radikala vindar och ett jämlikt och okomplicer-

at duande låg i tiden. Övergången till *du* gick på tio år och har gått till historien som *du-reformen*. Den brukar ofta tillskrivas chefen för Medicinalstyrelsen, Bror Rexed, som 1967 var först ut med att lägga bort titlarna med personalen och införa allmänt *du*-tilltal på myndigheten. Snart följde många arbetsplatser efter och vid slutet av 1970-talet var *du* det enda tänkbara tilltalet, med få undantag (som kungafamiljen). Den snabba utvecklingen stöddes av en informalisering i samhället. Parallellt med duandet kom också det informella *hej* att etableras som den omarkerade, neutrala hälsningsfrasen.

Ny-niandet och förnamnstilltal

Runt 1985 började dock niandet dyka upp igen, men nu begränsat till servicesituationer där yngre personal kunde nia äldre kunder för att visa artig respekt. Paradoxen är att den grupp (äldre) som kan bli niade i dag samtidigt är de som tycker sämst om bruket. Studier av samtida språkbruk visar dock att *du* behållit sin position som det omarkerade tilltalsordet – niandet har inte har spridit sig vidare. Men en trend i dag är att bruket av förnamn tycks öka. Vi säger kanske inte bara ”Hej” när vi möter en bekant utan t.ex. ”Hej Ann”. När *du* i praktiken blivit det enda möjliga tilltalspronomenet kan det inte signalera distans och då kan förnamnsbruket vara ett sätt att markera närhet.

Catrin Norrby, professor i nordiska språk, Stockholms universitet

Språkfrågan

En love story

Är engelskan vår älskarinna? Vi kanske inte förstår oss på hen så väl som vi trodde – ändå faller vi för hen. Om och om igen.

Engelskan har status. Hen har makt och en aura av *power*. Hen är rikast av alla (så känns det i alla fall) och ger oss managementlingo.

Hen ger löften om stora världen. *Fligheten* lyfter från Ronneby

Airport. Du är väl ”ombord planet”?

Engelskan är rolig, så lät oss glömma vårt tråkiga huvudspråk härhemma. *Yes!* (Och minoritetsspråken ska vi väl inte beblanda oss med.) Reklamen lockar på våra drömmars tungomål: *sale!* Bondfångeri? O, nej. Vad är väl en pekskärm mot en *touchscreen* eller en krockkudde mot en *airbag*?

Gör inte engelskan oss också mer **verkliga**, så att allt känns mer på riktigt? Heter inte en webbläsare **egentligen** *browser* och är inte pisksnärtsskadans rätta namn *whiplash injury*?

Vad kan förnuftet med sitt tal om klarspråk och begriplighet sätta emot en sådan magi och skimrande mystik? Varför inte löpa linan ut och ... bejaka engelskan hela vägen; varför sätta några gränser i medier och myndighetsspråk?

Med en gnuttan ironi

Stefan Lundin, språkvårdare vid Sveriges Radio

Notiser

Organisationer berättar

VARFÖR ÄR storytelling så populärt i dagens organisationer? Hur används berättelser för att uttrycka värden och skapa en bild av organisationen som en "person"? Det undersöks i avhandlingen *Organisationer berättar. Narrativitet som resurs i*

Dags att nominera till Klarspråkskristallen!

ARBETAR NI med klarspråk? Då har ni chansen att vinna Klarspråkskristallen – priset för ett klart och begripligt offentligt språk. Snart är det dags att nominera kandidater till 2015 års kristall.

Språkrådet delar varje år ut Klarspråkskristallen till en myndighet, en kommun eller annat offentligt organ. Kristallen är en belöning för goda resultat i arbetet för klara texter, och en uppmuntran till fortsatt klarspråksarbete.

År 2015 är temat för Klarspråkskristallen ett föredömligt klarspråksarbete.

Mer information och nomineringsblankett läggs ut i slutet av året på webbsidan www.sprakochfolkminnen.se/kristallen.

Vi ser fram emot ert bidrag senast måndagen den 9 februari 2015.

strategisk kommunikation av Hanna Sofia Rehnberg vid Uppsala universitet. Avhandlingen bygger på berättelser från företag och andra organisationer men också från ett projekt i Malmö stad, där över 1 000 chefer fick arbeta med storytelling. Laddas ner här: www.diva-portal.org

Medierna anger spelreglerna

MYNDIGHETER anpassar på olika sätt sin verksamhet till mediernas spelregler. Varför? Jo, myndigheter vill gärna synas och det är viktigt med en positiv mediebild. Medierna ses också som en viktig länk för att förmedla information till allmänheten. Men myndigheter kan också själva påverka hur stor betydelse medierna ska ha för deras verksamheter. Det visar en ny rapport, *Den medialiserade myndigheten. En analys av svenska myndigheters anpassningar till medielogiken*, av forskarna Magnus Fredriksson och Josef Pallas vid Göteborgs och Uppsala universitet. Laddas ner här: www.jmg.gu.se.

Språk och diskriminering

VAD ÄR DET som gör vissa ord och uttryck kränkande och nedvärderande? Hur avgör man när något är diskriminering? Vilka ord bör undvikas? Dessa frågor och många fler diskuteras i boken *Språk och diskriminering* (Studentlitteratur 2014) av forskarna Lann Hornscheidt och Mats Landqvist. Boken är avsedd som kurslitteratur, men vänder sig även till alla som arbetar med eller är intresserade av antidiskrimineringsfrågor.

The Sense of Style

STEVEN PINKER är en amerikansk psykologiprofessor som även skriver underhållande böcker om språk. Hans senaste bok *The Sense of Style: The Thinking Person's Guide to Writing in the 21st Century* (Allen Lane 2014) har gjort succé i USA. I boken funderar han bland annat över varför många skriver dåligt. Pinkers svar är "the curse of

Steven Pinker

knowledge" (kunskapens förbannelse) – svårigheten att föreställa sig hur det är att inte veta något som man själv vet.

Ur kalendariet

6 maj 2015: *Språkrådsdagen*. Språkrådets årliga konferens med utdelning av Klarspråkskristallen.

28–29 maj 2015: Nordisk klarspråkskonferens i Oslo.

17–19 september 2015: *Plain 2015*, internationell klarspråkskonferens i Dublin.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen. Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Ann Cederberg
Redaktör: Eva Olovsson
Tfn (växel): 08-442 42 00
E-post: klarsprak@sprakochfolkminnen.se
Webbplats: www.sprakochfolkminnen.se
facebook.com/sprakradet
twitter.com/sprakradgivning
Tryck: Lenanders Grafiska AB.

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN
 Språkrådet